

ӨНЕР МЕН МӘДЕНИЕТТЕГІ ҚАЗАҚСТАН

ЭТНОСТАРЫНЫҢ ӨКІЛДЕРІ:
ЕСІМНАМАЛАР ЭНЦИКЛОПЕДИЯСЫ

ПРЕДСТАВИТЕЛИ ЭТНОСОВ КАЗАХСТАНА

В ИСКУССТВЕ И КУЛЬТУРЕ:
ЭНЦИКЛОПЕДИЯ ПЕРСОНАЛИЙ

ӘОЖ 323/324 (574) (084)
ҚБЖ 66.3 (5Қаз) я6
Қ18

«Қазақстан Республикасы Мәдениет және спорт министрлігінің Тіл саясаты комитеті «Мәдениет және өнер саласындағы бәсекелестікті жоғарылату қазақстандық мәдени мұраны сақтау, зерделеу мен насихаттау және мұрағат ісінің іске асырылу тиімділігін арттыру» бағдарламасы «Әдебиеттің әлеуметтік маңызды түрлерін сатып алу, басып шығару және тарату» кіші бағдарламасы бойынша жарық көрді».

«Выпущено по программе «Повышение конкурентоспособности сферы культуры и искусства, сохранение, изучение и популяризация казахстанского культурного наследия и повышение эффективности реализации архивного дела», по подпрограмме «Приобретение, издание и распространение социально важных видов литературы» Комитета языковой политики Министерства культуры и спорта Республики Казахстан.

ISBN 978–601–7988–18–0

Қ18 Өнер мен мәдениеттегі Қазақстан этностарының өкілдері: есімнамалар энциклопедиясы. Представители этносов Казахстана в искусстве и культуре энциклопедия персоналий: Авторы / Автор: М.Шаймерденова. Құрастырушы-авторлар / Авторы-составители: Ш.Амирбеков, М.Шаймерденова, А.Рамазан, К.Биекенов. – Алматы: «Издательство Золотая Книга» ЖШС, 2020 г. – 320 б.

ӘОЖ 323/324 (574) (084)
ҚБЖ 66.3 (5Қаз) я6

«Көпэтникалық қазақстандық қоғамының топтасуы жалпыұлттық идеяның негізі ретінде» ғылыми бағыты бойынша жобаның жетекшісі Ш.Әмірбеков

Т.Жүргенов атындағы Қазақ ұлттық өнер академиясының
Ғылыми Кеңесі ұсынған

Руководитель проекта по научному направлению «Консолидация полиэтнического казахстанского общества как основа общенациональной идеи» Ш.Амирбеков

Рекомендовано Ученым Советом
Казахской национальной академии искусств имени Т.Жургенова

Авторы / Автор
М.Шаймерденова

Құрастырушы-авторлар / Авторы-составители
Ш.Әмірбеков, М.Шаймерденова, А.Рамазан, К.Биекенов

Редакциялық алқа / Редакционная коллегия
Ә.Әбдуәлиев, Ш.Әмірбеков, Ә.Әлімжанова, М.Шаймерденова

ISBN 978–601–7988–18–0

© Ш.Әмірбеков, М.Шаймерденова, А.Рамазан, К.Биекенов, 2020
© «Издательство Золотая Книга» ЖШС, 2020

Тұлғалар энциклопедиясы оқырмандарды түрлі этностардың өкілдерімен, олардың тәуелсіз мемлекеттің қалыптасуы мен дамуына қосқан үлесімен таныстырады. Басылым әртүрлі энциклопедиялардың, Қазақстанның көрнекті қайраткерлеріне арналған еңбектердің, сондай-ақ «Рухани жаңғыру» бағдарламасының тұжырымдамалық аппаратының жалғасы болып табылады.

Энциклопедияның бірегейлігі – оның құрамында Қазақстанда да, оның шегінен тыс жерлерде де белгілі үш этникалық топ өкілдерінің өмірбаяндық құнды мәліметтерін қамтитындығы. Құжаттамалы деректер «әртүрліліктегі бірлік» қағидасына сәйкес мұрағаттардан, сұхбаттардан, медиа-ресурстардан және ХХІ ғасырдағы жаңғыртылу үрдістерінің тұрғысынан алынды.

Энциклопедия оқытушыларға «Қазақстанның қазіргі тарихы», «Мәдениеттану», «Тіл және этнос» пәндерін оқыту кезінде, студенттер мен магистранттарға, сонымен қатар оқырмандардың кең ауқымына пайдалы болады.

Энциклопедия персоналий знакомит читателей с представителями различных этносов, их вкладом в становление и развитие независимого государства. Издание является продолжением серии различных энциклопедий, трудов, посвященных выдающимся деятелям Казахстана, а также понятийному аппарату Программы «Рухани жаңғыру».

Уникальность энциклопедии состоит в том, что она включает ценные биографические сведения представителей трех поколений этносов, которые известны как в Казахстане, так и далеко за его пределами. Документальные данные извлечены из архивов, интервью, медиаресурсов в соответствии с принципом «единство в многообразии» и в контексте модернизационных процессов ХХІ века.

Энциклопедия будет полезна преподавателям при чтении дисциплин «Современная история Казахстана», «Культурология», «Язык и этнос», студентам и магистрантам, а также широкому кругу читателей.

**ҚАЗАҚСТАН ХАЛҚЫ АССАМБЛЕЯСЫ ТӨРАҒАСЫНЫҢ
ОРЫНБАСАРЫ – ҚР ПРЕЗИДЕНТІ ӘКІМШІЛІГІНІҢ ҚХА
ХАТШЫЛЫҒЫНЫҢ МЕНГЕРУШІСІ
ЖАНСЕЙІТ ҚАНСЕЙІТҰЛЫ ТҮЙМЕБАЕВ**

**ЗАМЕСТИТЕЛЬ ПРЕДСЕДАТЕЛЯ АНК – ЗАВЕДУЮЩИЙ
СЕКРЕТАРИАТОМ АНК АДМИНИСТРАЦИИ ПРЕЗИДЕНТА РК
ЖАНСЕЙТ КАНСЕЙТУЛЫ ТҮЙМЕБАЕВ**

Өнер мен мәдениеттің тарихын зерттеу – қазіргі отандық тарих ғылымының басым міндеттерінің бірі. Оның маңыздылығы елдің болашағы қоғамның дамуына байланысты мәдени мұралар мен құндылықтарға тәуелді болатындығымен анықталады.

Өздеріңіз білетіндей, өнерді адамдар жасайды. Олар – Отанның ең баға жетпес байлығы. Жад әрдайым объективті, нақты және игілікті. Осыған орай, бұл басылым – қызметі Қазақстанның берік мәдени негізіне айналған адамдарға деген құрмет болып табылады. Жарқын тағдырлардың өмірбаянын (белгілі, кейде ұмытылатын) қайта оқып отырып, ел тарихының тереңіне үңіліп қарауымызды қалаймын. Қоныс аудару мен депортациялаудың, эвакуация мен соғыс жылдары туралы қайғылы беттерді оқи отырып, «әкелердің иығына» салынған болашақ туралы ойға шомуды қалаймын. Олардың көпшілігі әр түрлі этностардың өкілдері (Қазақстанда – 130-ға жуық), олар қазақтармен бауырлас бола отырып, Қазақстанда өмір сүріп, жұмыс істеді, оны аяққа тұрғызды, жанқиярлықпен еңбек етті, өздері туралы жақсы естеліктер қалдырды. Көбісі біздің елде де, шетелде де танымал.

Энциклопедия қомақты ғана емес, сонымен қатар тарихи басылымға айналатынына сенімдімін. Т.Жүргенов атындағы Қазақ ұлттық өнер академиясының авторлық және редакторлық ұжымы – ғалымдар, қоғам қайраткерлері, білім және мәдениет қызметкерлері осы энциклопедия жарық көруі үшін аянбай еңбек етті. Ойдың жүзеге асырылуы мұрағат және музей қызметкерлерінің, тарихшылардың күш-жігерінің арқасында да мүмкін болды.

Энциклопедия Қазақстанның өнері мен мәдениеті тарихындағы көптеген «ақ дақтарды» дәлелді түрде жоюға көмектеседі деп сенемін. Мұндай хроникаларды жасауға талпыныстар қазірдің өзінде қолға алынды, бірақ олар қазіргі оқырманға отандық өнердің тарихы туралы жалпы түсінік береді.

Изучение истории искусства и культуры – одна из приоритетных задач современной отечественной исторической науки. Ее важность определяется тем, что будущее страны в немалой, а может быть, в решающей мере зависит от культурного наследия и ценностей, имеющих отношение к развитию общества.

Как известно, искусство создается людьми. Они – самое бесценное богатство Отечества. Память всегда предметна, конкретна и благодарна. В этой связи настоящее издание – это дань людям, чья деятельность стала прочным культурным фундаментом Казахстана. Хотелось бы, чтобы, перечитывая биографии ярких судеб (известных, а порой и забытых), мы всматривались и в глубины истории страны. Чтобы, размышляя о прошлом, в котором были трагичные страницы переселений и депортаций, годы эвакуации и войны, задумались о будущем, которое строится «на плечах отцов». И многие из них – это представители разных этносов (в Казахстане – около 130), которые, став казахам братьями, жили и творили в Казахстане, строили его, самоотверженно трудились, оставили о себе добрую память. Многие известны как в нашей стране, так и за ее пределами.

Убежден, что энциклопедия станет не просто солидным, но и историческим изданием. Над ним трудился авторский и редакторский коллектив Казахской национальной академии искусств имени Т.К. Жургенова – ученые, общественные деятели, работники образования и культуры. Реализация замысла стала также возможной благодаря усилиям архивных и музейных работников, историков.

Надеюсь, что энциклопедия поможет аргументированно устранить многие «белые пятна» в истории искусства и культуры Казахстана. Попытки создания подобных хроник уже предпринимались, но они дают современному читателю лишь общее представление об истории отечественного искусства.

«Қазақ еліне мың алғыс» монументі – қазақтардың қоныс аударған халықтармен достығы мен бірлігінің кейпі, халықтардың ұлы ізгілігінің бейнесі.

Монумент «Қазақ еліне мың алғыс» – олицетворение дружбы и единства казахов с переселенными народами, демонстрация великого гуманизма народов.

Сонымен қатар олардың көпшілігі библиографиялық сиректікке айналды. Бұл басылымда біз орынсыз ұмытылғандарды немесе тек субъективті баға берілгендерді еске алғымыз келді. Кітапта барлығы 200-ден астам мәдениет және өнер қызметкерлері, театр және кино әртістері, музыканттар, жазушылар, суретшілер, иллюстраторлар және басқалары жинақталған. Бұл рухымен (қанмен емес) қазақ халқының мәдениетін терең сезінген адамдардың тағдыры туралы қысқа әңгімелер. Мысалы, Евгений Матвеевич Сидоркин, Морис Давидович Симашко, Латыф Абдулхаевич Хамиди және басқалары. Бұл жанқиярлық, ақыл-ой күші және қиын кездерде рухтандырған армандар туралы әңгімелер (мысалы, Наталья Ильинична Сац, Александр Иванович Сахи, Юрий Борисович Померанцев және басқалар). Авторлық ұжымның алдында тұрған басты мәселелердің бірі – хроникалық хабарламаларды іріктеу критерийлері болды: нені маңызды, ал нені екінші ретті деп санау қажет, қайраткерлер өміріндегі қандай оқиғалар жариялануға лайық?

Кроме того, многие из них давно уже стали библиографической редкостью. В данном издании нам хотелось вспомнить тех, кто незаслуженно забыт, либо им давалась субъективная оценка. Всего в книге – более 200 персоналий деятелей культуры и искусства, актеры театра и кино, музыканты, писатели, художники, иллюстраторы и другие. Это краткие истории судеб людей, по духу (не по крови) передавшие прочувствованное понимание культуры казахского народа. К примеру, Евгений Матвеевич Сидоркин, Морис Давидович Симашко, Латыф Абдулхаевич Хамиди и многие другие. Это истории о самоотверженности, силе духа и мечты, которая окрыляла в трудные времена (например, Наталья Ильинична Сац, Александр Иванович Сахи, Юрий Борисович Померанцев и другие). Одной из главных проблем, стоявших перед авторским коллективом, были критерии отбора хроникальных сообщений: что считать важным, а что второстепенным, какие события из жизни деятелей заслуживают публикации?

Бұл мәселені шеше отырып, құрастырушылар бірқатар іргелі нұсқауларды басылымға алды. Ең бастысы, оқиғаның тарихи маңызы, оның қазіргі жағдайға және ұзақ мерзімді процестерге әсері ескерілді. Бірақ, материалды барынша қамтуға тырысқанымен, бұл басылым өнер және мәдени тарих саласындағы көптеген мәселелерді «қамтымайды». Басты мәселе – мәліметтердің жетіспеушілігі, құжаттық дереккөздердің, осы саладағы тарихнамалық зерттеулердің тапшылығы, даталанудағы сәйкессіздіктер, адамдардың өмірінен алынған жеке және қызықты фотосуреттердің аз болуы және т.б. Энциклопедияның көлемділігі мен ғылыми-көпшілік сипатына байланысты библиографиялық сілтемелер жоқ, бірақ кітаптың соңында пайдаланылған әдебиеттер мен дереккөздердің тізімі жарияланды.

Жоба «Жалпыұлттық идеяның негізі ретінде полиэтникалық қазақстандық қоғамды консолидациялау» ғылыми жобасын жүзеге асыру барысында жүзеге асырылды.

Решая эту проблему, составители руководствовались рядом принципиальных ориентиров. Основное, что принималось во внимание, – историческая значимость события, его влияние на современную ситуацию и долговременные процессы. Но, несмотря на стремление к максимальной полноте охвата материала, это издание «не закрывает» многих проблем в области истории искусства и культуры. Главной проблемой остается – недостаточность сведений, отсутствие документальных источников, историографических исследований в этой области, расхождения в датировках, персональных и интересных фотографий из трудовой жизни персоналий и многое другое. В связи с большим объемом и научно-популярным характером энциклопедии библиографические ссылки отсутствуют, но в конце книги опубликован список литературы и источников.

Проект был осуществлен в ходе реализации научного проекта «Консолидация полиэтнического казахстанского общества как основа общенациональной идеи».

**ӨНЕР МЕН МӘДЕНИЕТТЕГІ
ҚАЗАҚСТАН ЭТНОСТАРЫНЫҢ ӨКІЛДЕРІ:
ЕСІМНАМАЛАР ЭНЦИКЛОПЕДИЯСЫ**

**ПРЕДСТАВИТЕЛИ ЭТНОСОВ КАЗАХСТАНА
В ИСКУССТВЕ И КУЛЬТУРЕ:
ЭНЦИКЛОПЕДИЯ ПЕРСОНАЛИЙ**

Авторы: Шаймерденова Мендыганым Джамалбековна

Құрастырушы-авторлар: Ш.Әмірбеков, М.Шаймерденова, А.Рамазан, К.Биекенов

Жауапты редактор – т. ғ. к., профессор М.Шаймерденова

Т. Жүргенов атындағы ҚазҰӨА-ның Ғылыми кеңесі ұсынған
28.11.2019 жылғы №4 хаттама

Баспаның бас редакторы: В.Титенев
Шығарушы редактор: Т.Барабанова
Редактор-құрастырушы: Е.Цыганкова
Компьютерлік дизайнер және беттеуші: Р.Новиков, М.Черноок
Аудармашылар: Г. Илюбаева
Корректорлары: А.Әшірбаева, И.Утешева

Редакция ұсынылған фотосуреттер үшін төмендегілерге алғыс білдіреді:
Қазақстан Республикасының орталық мемлекеттік кинофотоқұжаттар және дыбыс жазбалары мұрағатына, Абай атындағы Қазақ мемлекеттік академиялық опера және балет театрына және Н.Нұрмұхаммедованың жеке өзіне, М.Лермонтов атындағы Мемлекеттік академиялық орыс драма театрына және М.В. Константинованың жеке өзіне, Денис Теннің ата-анасы – Оксана Алексеевна мен Юрий Александрович Тенге, «Эстрадалық оркестр мен фортепиано аспаптары» кафедрасының профессоры А.А. Оренбургскийге, «Хореография режиссурасы» кафедрасының доценті Д.В. Сушковқа, Ш. Айманов атындағы «Қазақфильм» АҚ баспасөз қызметіне және қоғаммен байланыс жөніндегі менеджер Н.Н. Кондратьева мен фотограф Р.Ш. Бегешевтың жеке өзіне, Қ.Қожамияров атындағы Мемлекеттік республикалық музыкалық комедия театрына және П.Ю. Сайдуллаеваның жеке өзіне, Т.Жүргенов атындағы ҚазҰӨА құжаттама және қызметкерлерді тіркеу қызметінің бастығы Г.Ж. Қайрановаға, Құрманғазы атындағы Қазақ ұлттық консерваториясының әдебиетті жинақтау және каталогтау бөлімінің (ӘЖКБ) басшысы Б.Д. Дүйсековаға, М.Горький атындағы Мемлекеттік академиялық орыс драма театрына және Л.Б. Абасованың жеке өзіне, Н.Погодин атындағы Солтүстік Қазақстан облыстық орыс драма театрына.

Басуға 17.11.2020 қол қойылды.

Қалпы 60x90 1/8.

Қағаз мел. Шартты 40 баспа табақ.

Таралымы 3000 дана.